

พระยาอนุমানราชธน

พระยาอนุমানราชธน หรือที่รู้จักกันในอีกชื่อหนึ่งว่า “เสฐียรโกเศศ” เป็นนักปราชญ์ท่านหนึ่งที่มีความรู้สึกซึ่งกว้างขวางในวิทยาการหลายแขนง เป็นอัจฉริยบุคคลในด้านวรรณศิลป์

ศูนย์วิจัยแห่งมหาวิทยาลัยคอร์เนลล์ (Cornell University Research Center) สหรัฐอเมริกา บันทึกไว้ว่า “เสฐียรโกเศศ เป็นนักชาติพันธุ์วิทยา นักนิรุกติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์และนักวรรณคดี เป็นนักปราชญ์ชั้นเลิศคนหนึ่งแห่งประเทศไทย”

โครงการพิเศษของหนังสือพิมพ์สยามรัฐ พ.ศ. 2535 ชุมนุคคลเกียรติยศ กล่าวไว้ว่า “...ท่านเป็นผู้รังสรรค์วรรณคดีอันสูงค่าไว้ให้อนุชนแม้ชีวิตท่านจะล่วงไปแล้ววรรณศิลป์ที่ท่านฝากไว้ในบรรณพิภพจะสถิตอยู่คู่ฟ้าดินสืบไปชั่วกาลนาน”

พระยาอนุমানราชธน เป็นบุตรนายหลี่ หรือมะลิ และนางเฮียะเป็นคนไทยเชื้อสายจีน เกิดเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2431 ณ บ้านพักในบริเวณโรงเลื่อยจักรบริษัทบอร์เนียว ตำบลวัดพระยาไกร อำเภอ(เขต) ยานนาวา จังหวัดพระนคร (กรุงเทพมหานคร) เพราะบิดาทำงานเป็นเสมียนอยู่ที่นั่น ตอนเด็กชื่อ กวงหยง เพื่อนๆ เรียก หยง บ้าง ชัง บ้าง ในที่สุดกลายเป็น ขง เมื่อเข้าทำงานที่กรมศุลกากรแล้วได้รับนามสกุลพระราชทานว่า “เสฐียรโกเศศ”

การศึกษา

เด็กชายกวงหยงได้รับการศึกษาครั้งแรกอายุประมาณ 5-8 ขวบ โดยบิดาเป็นผู้สอนให้หัดอ่านหนังสือประดุม ก กา ประดุมมาลา และจินตามณี ครั้นอายุประมาณ 8-9 ขวบ ไปเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนบ้านพระยานานา จังหวัดธนบุรี โรงเรียนแห่งนี้คือโรงเรียนรัฐบาลสอนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เริ่มหัดอ่านแบบเรียนเร็วเล่ม 1 และเล่ม 2 เรียนอยู่ที่นั่นประมาณ 2 ปีเศษ ก็ย้ายมาเรียนที่โรงเรียนอัสสัมชัญเมื่อ พ.ศ. 2443 ที่โรงเรียนนี้เรียนวิชาภาษาไทยจากแบบเรียนหลวง 8 เล่ม ส่วนภาษาอังกฤษเรียนแบบเรียน เอ.บี.ซี.

พ.ศ. 2448 ลาออกจากโรงเรียนอัสสัมชัญในขณะที่เรียนอยู่ชั้นมัธยมปีที่ 5 เพื่อเตรียมตัวจะเข้าเรียนโรงเรียนแพทย์ซึ่งจะเปิดขึ้น ณ ศิริราชพยาบาล จึงนับได้ว่าการศึกษาของท่านจากในระบบโรงเรียนจบลงเพียงชั้นมัธยมปีที่ 5 หลังจากนั้นได้ชวนขวาศึกษาวิทยาการต่างๆ ด้วยตนเองทั้งสิ้น ในเรื่องการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ท่านกล่าวไว้ว่า “...ความรู้มันไม่มีที่สิ้นสุด ถ้านึกว่ารู้แล้วหยุดอยู่เพียงแค่นั้นก็หมายความว่ายังไม่รู้ถ้าจะรู้ก็เป็นเพียงรู้จำมากกว่ารู้จริง... ไม่ใช่รู้จำและรู้จริงเท่านั้นต้องรู้แจ้งด้วย...ยอดของการเรียนการสอนจึงอยู่ที่เรียนและสอนตนเองให้ได้เสียก่อน...” ด้วยเหตุนี้ท่านจึงรู้จริงรู้แจ้งในวิชาความรู้ต่างๆ หลายสาขาวิชาไม่ใช่รู้เพียงขั้นปริยัติแต่รู้ถึงขั้นปฏิบัติและขั้นปฏิเวธด้วย

พระยาอนุমানราชชน
(พ.ศ. 2431 - 2512)

การทำงานและการรับราชการ

พ.ศ. 2448 ขุนวิรัชเวชกิจ ผู้เป็นอาได้นำไปฝากให้ฝึกงาน ณ โอสถศาลา นับว่าเพื่อเตรียมจะเข้าเรียนโรงเรียนแพทย์ดังกล่าวแล้ว แต่ฝึกงานได้ 2 - 3 เดือน บิดาเห็นว่าไม่ได้อะไรเลย จึงให้ลาออกจากงานไปทำงานที่โรงแรมโอเรียนเต็ล ขณะที่ไปฝึกงาน ณ โอสถศาลาอยู่นั้นในเวลากลางคืนได้ไปเรียนภาษาอังกฤษเป็นพิเศษกับครูที่เกษอนโรงเรียนอัสสัมชัญ

แต่เมื่อเข้าทำงานที่โรงแรมโอเรียนเต็ลก็ต้องหยุดเรียน เพราะไม่มีเวลา

ขณะเดียวกันได้ไปสมัครเข้ารับราชการที่โรงพยาบาล ซึ่งต่อมาเรียกว่า “กรมศุลกากร” ทั้งนี้เพราะไม่ต้องการถูกเกณฑ์ทหาร

ปลาย พ.ศ. 2448 ได้เข้ารับราชการเป็นเสมียนกองภาษี กรมศุลกากร และมีโอกาสได้เรียนภาษาอังกฤษกับนายอนอร์แมน แมกซ์เวลล์ (Norman

Maxwell) ชาวอังกฤษ ซึ่งกรมศิลปากรยืมตัวมาจาก
ศิลปากรอังกฤษมาปฏิบัติหน้าที่หัวหน้ากองรายงาน
กรมศิลปากร

พ.ศ. 2452 ได้เป็นเลขานุการประจำตัวที่ปรึกษา
กรมศิลปากร แทนเลขานุการคนเดิมซึ่งลาออก

พ.ศ. 2454 ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น
ขุนอนุমানราชชนและได้รับยศรองอำมาตย์โท

พ.ศ. 2456 ดำรงตำแหน่งปลัดกรมการภาษีขาออก

พ.ศ. 2459 เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นหลวงอนุมาน-
ราชชน

พ.ศ. 2460 ดำรงตำแหน่งปลัดกรมกองรายงาน

พ.ศ. 2461 เลื่อนยศเป็นรองอำมาตย์เอก

พ.ศ. 2463 เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระอนุมาน-
ราชชน เลื่อนยศเป็นอำมาตย์ตรี และทำหน้าที่เจ้า
หน้าที่รับเงินกองรับเงิน

พ.ศ. 2464 ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมกองรายงาน

พ.ศ. 2465 ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยอธิบดีกรม
ศิลปากร

พ.ศ. 2466 เลื่อนยศเป็นอำมาตย์เอก

พ.ศ. 2467 เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาอนุมาน-
ราชชน

พ.ศ. 2476 ในขณะที่ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยอธิบดี
ถูกปลดออกจากราชการในฐานะรับราชการนาน ขณะ
นั้นมีอายุ 45 ปี

พ.ศ. 2477 ได้รับเชิญจากจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัยให้ไปสอนวิชานิรุกติศาสตร์และวรรณคดี
เปรียบเทียบในคณะอักษรศาสตร์ในฐานะอาจารย์พิเศษ
ซึ่งต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์พิเศษ

ในปีนั้นเองได้เข้ารับราชการในกรมศิลปากร
กระทรวงธรรมการ โดยหลวงวิจิตรวาทการอธิบดีกรม
ศิลปากรขณะนั้นเป็นผู้ชักชวนตำแหน่งแรกที่เริ่ม
ปฏิบัติงานคือ หัวหน้ากองศิลปวิทยาการ

พ.ศ. 2481 รักษาการหัวหน้ากองวรรณคดีและ
ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยอธิบดีกรมศิลปากร

พ.ศ. 2484 ย้ายไปช่วยราชการสำนักงาน
เลขานุการนายกรัฐมนตรีในฐานะผู้เชี่ยวชาญพิเศษ
ประจำสำนักนายกรัฐมนตรี

พ.ศ. 2485 ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร
ในสมัยนั้นข้าราชการเกษียณอายุราชการเมื่ออายุ
55 ปี พระยาอนุมานราชชนได้รับต่ออายุราชการ
หลายครั้งจนถึงอายุ 60 ปี ใน พ.ศ. 2491 จึงออกจาก
ราชการรับบำนาญ แต่ยังคงได้รับแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษา
กรมศิลปากรจนกระทั่งอายุ 77 ปี

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

พระยาอนุมานราชชน ได้รับพระราชทานเครื่อง
ราชอิสริยาภรณ์ ดังนี้

พ.ศ. 2462 เบญจมาภรณ์ช้างเผือก

พ.ศ. 2464 จตุรถาภรณ์มงกุฎไทย

พ.ศ. 2466 จตุรถาภรณ์ช้างเผือก

พ.ศ. 2469 ตริตาภรณ์มงกุฎไทย

พ.ศ. 2471 ตริตาภรณ์ช้างเผือก

พ.ศ. 2474 ตติยจุลจอมเกล้าวิเศษ

พ.ศ. 2481 เหรียญจักรพรรดิมาลา

พ.ศ. 2483 ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย

พ.ศ. 2486 ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก

พ.ศ. 2491 ประถมาภรณ์มงกุฎไทย

พ.ศ. 2496 เหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา

พ.ศ. 2497 ประถมาภรณ์ช้างเผือก

พ.ศ. 2500 ทุติยจุลจอมเกล้า มหาวชิรมงกุฎ

พ.ศ. 2504 ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ

พ.ศ. 2508 มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก

งานราชการพิเศษ

นอกเหนือจากงานในหน้าที่ราชการประจำดัง
กล่าวแล้วข้างต้น พระยาอนุมานราชชนยังมีงาน
ราชการพิเศษอีกดังนี้

พ.ศ. 2475 เป็นกรรมการชำระปะทานุกรม

พ.ศ. 2477 เป็นกรรมาธิการพิจารณาอุทธรณ์
พระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2476 เป็น อ.ก.พ.
วิสามัญเรื่องวินัยข้าราชการพลเรือน

พ.ศ. 2478 เป็นกรรมการควบคุมวิทยุ
กระจายเสียง

- เป็นกรรมการที่ปรึกษาสำนักโฆษณาการ
พ.ศ. 2479 กรรมการจัดการส่งเสริมการ
ศึกษาโดยทางวิทยุกระจายเสียง
กรรมการจัดทำอักษรอนุกรมภูมิศาสตร์ไทย
กรรมการที่ปรึกษาวิทยุกระจายเสียง
กรรมการที่ปรึกษาในการจัดการกระจายเสียง
พ.ศ. 2477-2479 อาจารย์สอนวิชานฤคติศาสตร์
ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2480 กรรมการสอบแข่งขันวิชา
ข้าราชการพลเรือนชั้นตรี
กรรมการสอบแข่งขันชิงทุนเล่าเรียนหลวง
พ.ศ. 2482 หัวหน้ากองประกวดบทเพลงชาติ
ในงานวันชาติ
พ.ศ. 2483 หัวหน้ากองประกวดเรียงความ
ในงานวันชาติ
พ.ศ. 2484 หัวหน้ากองประกวดเรียงความ
ในงานวันชาติ
กรรมการตรวจข่าววิทยุโทรเลขต่างประเทศ
อ.ก.พ.วิสามัญจัดการนักเรียนต่างประเทศ
กรรมการพิจารณาวางหลักเกณฑ์ตั้งชื่อบุคคล
กรรมการพิจารณาวางระเบียบการแต่งกายไว้
ทุกขในราชสำนัก
ประธานสำนักศิลปกรรม สภาวัฒนธรรม
ประธานกรรมการส่งเสริมวรรณคดี
กรรมการอบรมความกล้าหาญของชาติ
กรรมการจัดทำมหาอุปากร
พ.ศ. 2485 กรรมการจัดการที่ดินแก่ชาวอินเดีย
กรรมการประสานงานทหาร - พลเรือน (คณะ
กรรมการ ป.ท.ร.)
กรรมการเกี่ยวกับการสร้างวัดพระศรีมหาธาตุ
(หนังสือเลขานุการคณะรัฐมนตรีที่ จ 836/2485)
กรรมการค้นหาวิธีอบรมจิตใจประชาชน
(หนังสือเลขานุการ 9 เม.ย. 85)
รองประธานกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมภาษาไทย
ประธานอนุกรรมการทำปทานุกรมใหม่
ประธานอนุกรรมการทำไวยากรณ์
- กรรมการสอบไล่ภาษาไทยชิงทุนหลวง พ.ศ.
2485
กรรมการประกวดเรียงความงานวันชาติ
กรรมการตัดสินการประกวดเครื่องแต่งกาย
งานวันชาติ
กรรมการพิจารณาขอพระราชทานเหรียญคุณ
มาลา เข็มศิลปวิทยา
(กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ น.ว. 220/2485)
กรรมการสร้างอนุสาวรีย์ เพื่อจารึกนามบุคคล
และกรมกองที่ทำประโยชน์แก่ชาติอย่างยิ่งใหญ่ และ
เพื่อจารึกนามครูของชาติที่ได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นพิเศษ
อีกแห่งหนึ่ง
กรรมการพิจารณาปรับปรุงการละคร และ
เครื่องสายไทย
กรรมการสภาวัฒนธรรม
กรรมการจัดย้ายสำนักงานราชบัณฑิตยสถาน
ไปอยู่สำนักสภาวัฒนธรรม
กรรมการราชบัณฑิตในวิชาวรรณศิลป์
กรรมการตัดสินประกวดรูปภาพความรักของ
ทหารและครอบครัว
ประธานสำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน
ประธานสำนักวรรณกรรม สภาวัฒนธรรม
อุปนายกราชบัณฑิตยสถาน
กรรมการที่ปรึกษาองค์คณะรักษาพยาบาล
ทหารในเขตหลัง
กรรมการจัดย้ายทรัพย์สินสมบัติของรัฐบาล
กรรมการจัดการบำรุงขวัญของชาติ
พ.ศ. 2503 กรรมการพิจารณาวันชาติ
กรรมการยูเนสโกประจำประเทศไทย
ที่ปรึกษากรมศิลปากร
- พระยาอนุমানราชชนในฐานะนักเขียน**
พระยาอนุমানราชชนเป็นนักเขียนที่บุคคล
ทั่วไปรู้จักในนามของ “เสฐียรโกเศศ” ทั้งนี้เพราะท่าน
ใช้นามสกุลของท่านเป็นนามปากกาในการเขียนเกือบ
ทุกเรื่อง เคยมีผู้ถามท่านว่า “เพราะเหตุใดท่านจึงเขียน

หนังสือได้มากมาย” ท่านตอบว่า “อ้อ มือมันคันนะ คุณ อดอยู่ไม่ได้ ไม่ได้มุ่งหวังอะไรหรอก ครั้งแรกนะ รู้สึกว่ามันสนุกดี เดี่ยวนี้อายุมากและเขียนเรื่องที่เป็น สารคดีเป็นส่วนมาก ไม่ได้มุ่งหวังจะเอาค่าตอบแทน...”

อาจารย์สมศรี สุขุมลันนันทน์ กล่าวว่า “...ไม่มี ใครรู้แน่ว่า พ่อเขียนหนังสือไว้จำนวนเท่าใดเท่าที่รวม ได้แบ่งเป็นหมวดมีทั้งหมด 13 หมวด คือ

1. วรรณคดี
2. วัฒนธรรม
3. ภาษา
4. ศาสนา - ความเชื่อ
5. ขนบธรรมเนียมประเพณี
6. ศิลปะและการบันเทิง
7. ชีววิทยา - สัตววิทยา
8. ประวัติศาสตร์และโบราณคดี
9. ความรู้ทั่วไป
10. ชีวประวัติ
11. เรื่องแปล
12. นิทาน - นิยาย
13. เบ็ดเตล็ด”

พระยาอนุমানราชชนเล่าไว้ว่า งานประพันธ์ ของท่านเริ่มจากการแปลเรื่องสั้นจากหนังสือพิมพ์ ภาษาอังกฤษชื่อ Tit Bit คือเรื่อง หมวดพระสังฆราช และ นิยายรถไฟ 2 เรื่อง ต่อมาได้พิมพ์เป็นเล่มเล็กๆ โดย โรงพิมพ์ไทย ท่านบอกว่า “นับว่าหนังสือเล่ม เล็กๆ บางๆ 2 เรื่องนี้เป็นวรรณกรรมของข้าพเจ้าซึ่ง พิมพ์เป็นครั้งแรกก่อนเรื่องอื่นๆ ทั้งหมด” ขณะนั้น ท่านทำงานเป็นเสมียนอยู่กรมศาลการ

งานประพันธ์ของท่านที่ทรงคุณค่ามีมากมาย ที่โด่งดังและแพร่หลายมากได้แก่ หิโตปเทศ และ กามนิต ซึ่งประพันธ์ร่วมกับ “นาคะประทีป” พระสารประเสริฐ)

ชีวิตครอบครัว

พระยาอนุমানราชชน สมรสกับคุณหญิงอนุมาน ราชชน (นางสาวละไม อุมารัตน์) เป็นครอบครัวที่อบอุ่นสงบสุขตลอดมา มีบุตรธิดาซึ่งเจริญเติบโตในวง ราชการเป็นอย่างดีสมดังปณิธานของท่านทุกประการ ท่านยึดถือคติธรรมประจำใจทั้งในชีวิตส่วนตัวและใน งานราชการตลอดมา คือ “ปัญญา อามัย ไมครีดี สามัคคีธรรม” ท่านจึงเป็นผู้หนึ่งซึ่งมีความอัจฉริยะ ด้านวรรณศิลป์มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ไม่ค่อยมีโรค ภัยไข้เจ็บ เป็นมิตรกับคนทุกระดับ และส่งเสริมความ สามัคคีท่านจึงมีชีวิตที่สงบสุข

บั้นปลายของชีวิต

พระยาอนุมานราชชนในวัยสูงอายุมีร่างกาย แข็งแรงเพราะท่านออกกำลังกายเป็นประจำ ทุกๆ เช้า วิธีหนึ่งที่ท่านปฏิบัติเป็นประจำก็คือ เดินเก็บ ใบไม้ในบริเวณบ้านด้วยวิธีขยี้ตัวนั่งลงเก็บทีละใบไป เรื่อยๆ การขยี้ตัวนั่งลงแล้วยืนขึ้นวันละหลายๆ ครั้ง ติดต่อกันเป็นวิธีออกกำลังกายที่ดี สำหรับผู้สูงอายุ วิธีหนึ่ง

พระยาอนุมานราชชนถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2512 รวมอายุได้ 81 ปี นับเป็นการ สูญเสียนुकคลผู้ทรงคุณค่ายิ่งไปอีกท่านหนึ่ง ท่านได้ เขียนข้อความซึ่งมีค่ามากไว้ประการหนึ่งว่า “ถ้าอยาก ไม่ให้ลืมเมื่อพอดตายไปแล้ว ก็จงเขียนสิ่งที่มีค่าน่าอ่าน หรือทำสิ่งที่มีค่าน่าเขียน”

วรวิทย์ วตินสรากร

บรรณานุกรม

ประพัฒน์ ตรีณรงค์. ชีวิตและงานของเสฐียรโกเศศ. กรุงเทพฯ : สำนักงานหอสมุดกลาง 09, 2515.

เสฐียรโกเศศ. ฟันความหลัง เล่ม 1. พระนคร : สิกขิตสยาม, 2510.

_____. ฟันความหลัง เล่ม 2. พระนคร : สิกขิตสยาม, 2511.

_____. ฟันความหลัง เล่ม 3. พระนคร : สิกขิตสยาม, 2512.

_____. ฟันความหลัง เล่ม 4. พระนคร : สิกขิตสยาม, 2513.

_____. อุตชีวประวัติพระยาอนุমানราชชน. พระนคร : พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาอนุমানราชชน ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2512.

สมศรี กุศลนนท์. “นักปราชญ์ผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรมพระยาอนุমানราชชน (เสฐียรโกเศศ)” บุคคลเกียรติยศของไทย สยามรัฐฉบับบุคคลดีเด่นในสยามชุดบุคคลเกียรติยศ โครงการพิเศษของหนังสือพิมพ์สยามรัฐปี 2535 หน้า 57 - 67.